

Šťastná, Natália

Inšpiratívna reedícia publikácie o bulharskom ľudovom liečiteľstve

Opera Slavica. 2024, vol. 34, iss. 2, pp. 232-236

ISSN 1211-7676 (print); ISSN 2336-4459 (online)

Stable URL (DOI): <https://doi.org/10.5817/OS2024-2-22>

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/digilib.81672>

License: [CC BY-SA 4.0 International](https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/)

Access Date: 07. 03. 2025

Version: 20250223

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

<https://doi.org/10.5817/OS2024-2-22>

Inšpiratívna reedícia publikácie o bulharskom ľudovom liečiteľstve

ВАТЕВ, С.: *Материали по народната медицина в България*. 2. преработ. изд. София: Шамбала™, 2021, 170 s. ISBN 978-954-319-254-0.

Významný lekár, antropológ a vášnivý zberateľ folklóru Stefan Vetev Vatev (1866–1946) je jednou z kľúčových osobností bulharskej vedy prvej polovice minulého storočia. V roku 1893 ukončil v nemeckom Lipsku štúdium medicíny a ako prvý bulharský lekár získal profesorský titul z odboru pediatrie.¹ Stefan Vatev bol známy svojím priekopníckym prístupom k medicíne. Špecializoval sa na výskum tradičných bulharských liečebných metód a praktík. Zaviedol nové diagnostické a terapeutické metódy, ktoré výrazne zlepšili kvalitu zdravotnej starostlivosti v Bulharsku. Jeho práca v oblasti detskej pediatrie mala veľký vplyv na zníženie detskej úmrtnosti a napomáhala k celkovému zlepšeniu zdravia detí. Profesor Vatev sa tiež aktívne podieľal na zlepšovaní a modernizácii verejného zdravia a hygieny, bojoval proti šíreniu infekčných chorôb, aktívne podporoval očkovanie a iné profylaktické opatrenia.²

Jeho dielo s názvom *Материали по народната медицина в България* je zdrojom poznatkov o tradičných liečebných postupoch, rituáloch a liečivých rastlinách v Bulharsku. Kniha bola prvýkrát uverejnená v roku 1905 vo vedeckej periodickej publikácii *Сборник за народни умотворения, наука и книжнина*, kn. XXI. V roku 2021 vyšlo jej opätovné vydanie v edícii *Съкровищница на българската наука*, kde bolo v reedícii publikovaných viacero starších vedeckých bulharských prác, ako napríklad *Поп Богомил и неговото време* Ivana Klinčarova, *Богомилски книги и легенди* Jordana Ivanova, *Старобългарското изкуство* Bogdana Filipova a mnohé ďalšie.

Recenzovaná publikácia prináša prehľad o ľudovom liečiteľstve v Bulharsku. Stefan Vatev v nej zhrnul obyčaje a povery, liečebné metódy rôznych chorôb, otázky spojené s hygienou a starostlivosťou o chorých, ľudové praktiky týkajúce sa počatia a pôrodu, rituály späté s predpovedaním budúcnosti a v neposlednom rade ústnu ľudovú slovesnosť, v rámci ktorej sa bližšie venuje poverovým predstavám, obradným piesňam, zaklínadlám, rôznym ľudovým praktikám a pod.

Dielo Stefana Vateva *Материали по народната медицина в България* je rozčlenené do piatich tematických celkov, z ktorých každý obsahuje cenný materiál a informácie

1 VATEV, S.: *Materiali po narodnata medicina v Bălgarija*. 2. prerabot. izd. Sofija: Šambala™, 2021, s. 3.

2 KUPČINS'KIJ, O.: *Vatev Stefan*. 2015. Dostupné online: <https://encyclopedia.com.ua/entry-520>.

z oblasti tradičného bulharského ľudového liečiteľstva. V prvej, najrozsiahlejšej kapitole sa autor zameril na ľudové liečiteľstvo z rôznych oblastí Bulharska. V nasledujúcich štyroch kapitolách sa venuje ľudovému liečiteľstvu v bulharských regiónoch Loveč, Berkovica a Gorna Oriachovica. Zaoberá sa tu hlavne otázkami počatia a pôrodu, liečbou rôznych ochorení u dospelých, ale aj u detí a liečivými rastlinami. V rámci bulharského folklóru opisuje viaceré povery, obyčaje a liečebné rituály, pri ktorých sa používajú bylinky či zaklínacie formuly ako ochrana pred zlými silami, ktoré ich spôsobujú. Tieto praktiky sú hlboko zakorenené nielen v bulharskej ľudovej tradícii, ale aj v iných slovanských kultúrach. Z mytológie autor spomína napríklad *rusalky* a predpovedanie osudu mýtickými bytosťami, bulh. *орисници*, ktoré sú na Slovensku známe ako *sudičky*.³

Rastliny sú základnou zložkou prírody a neoddeliteľnou súčasťou mnohých ľudových zvykov, rituálov a povier. Byliny a rastliny, liečivé aj jedovaté, omamné aj halucinogénne sa používali na rôzne účely, nielen medicínske, ale aj magické. Kým niektorým rastlinám sa magické účely pripisovali počas celého roka, iné podľa povier museli byť zbierané počas konkrétnych dní, niektoré dokonca aj v určitom čase a na určitom mieste. V podkapitole *Обичаи и поверия* sa Stefan Vatev zameril na povery spojené napríklad so zákonom chránenou rastlinou *русалче* (lat. *Dictamnus albus* al. *Dictamnus fraxinella*; slov. *jasenec biely*, ľudovo nazývaný *ohnivý ker*⁴). V Bulharsku sa pri tejto rastline môžeme stretnúť tiež s pomenovaniami *росен*, *русалско биле*, *русанлийче*, *роксан*, *бадиан*, *ясенец*, *русалска трева*, *самодивска трева* a *самодивско цвеме*.⁵ Jasenec biely je rastlina, ktorá je v slovanskej mytológii spojená s rusalkami, mytologickými bytosťami, ktoré sú považované za duchov alebo víly. Autor v tejto spojitosti spomína poveru, podľa ktorej, ak niekto počas tzv. *rusalskej nedele* (v období od 20. do 25. mája) jasenec odtrhne, tomu mytologická bytosť (rusalka) privodí nešťastie.⁶ Povery a mýty o rastlinách s nadprirodzenými vlastnosťami prispievajú k poznaniu jazykového obrazu sveta, vďaka čomu majú zvláštne postavenie nielen v tradičnej medicíne, ale aj v širšom kultúrnom kontexte.

Jednou z mnoha chorôb vrátane spôsobu jej alternatívnej liečby, ktoré Stefan Vatev v knihe opisuje, je *astma* (bulh. *загых*), pri ktorej sa používa rastlina *матул* (slov. *durman obyčajný*, lat. *Datura stramonium*). V Bulharsku sa môžeme stretnúť aj s ľudovými pomenovaniami *бивола*, *биволче*, *бишка*, *богова крава*, *волче*, *гребен*, *гудещо биле*, *диб орех*, *крава*, *кърлеж*, *магарешка билка*, *магарешки костен*, *малаче*,

3 VATEV, S.: *Materiali po narodnata medicina v Bălgarija*. 2. prerabot. izd. Sofija: Šambala™, 2021, s. 7.

4 *Jasenec biely Dictamnus albus*. Dostupné online: <https://cs.wander-book.com/jasenec-biely-dictamnus-albus-z17490.htm>.

5 VASILEVA, M., GEORGIEV, M.: *Bălgarska narodna medicina. Enciklopedija*. Sofija: Izdatelstvo na BAN „Prof. Marin Drinov“, 2018, s. 446.

6 VATEV, S.: *Materiali po narodnata medicina v Bălgarija*. 2. prerabot. izd. Sofija: Šambala™, 2021, s. 13.

плюскач, протока, свине, свиньке, татулец.⁷ V slovanských krajinách sa v tradičnej medicíne na liečbu astmy, kašľa a iných respiračných ochorení využíva tiež *podbeľ lekársky* (lat. *Tussilago farfara*, bulh. *подбел* al. *подбял*).⁸ Názov „podbeľ“ je odvodený od bieleho povrchu spodnej strany listov tejto rastliny. V bulharskom jazyku sa preto vyskytuje aj ľudové pomenovanie *бяло копито*, ktorému zodpovedá slovenský náprotivok *biela podkova*. V bulharčine sa stretávame aj s ďalšími pomenovaniami rastliny, ako *баба марта*, *жълта марта* a *мартениче*⁹, ktoré majú spojitosť s obdobím jej kvitnutia. Na *podbeľ lekársky* môžeme natrafiť už v skorom jarnom období, často už na začiatku marca. Tento časový rámec sa zhoduje s bulharským tradičným sviatkom Баба Марта, ktorý sa oslavuje 1. marca, víta príchod jari a spája sa s viacerými symbolmi, ako sú napríklad prvé jarné kvety. Podbeľ lekársky patrí k rastlinám, ktoré kvitnú ako prvé, je preto možné, že táto tradičná asociácia sa spája práve so spomínaným sviatkom Баба Марта, ktorým sa oslavuje nový začiatok kalendárneho cyklu a znovuzrodenie prírody.

Ďalšou liečivou rastlinou, ktorej sa Stefan Vatev bližšie venuje je *коприва нитомна*¹⁰ (lat. *Urtica urens*, slov. *prhlava malá* al. *žihlava malá*), nazývaná tiež *гръцка коприва*, *древна коприва*, *парлива коприва* a *парлива ниска коприва*. Ide o liečivú rastlinu, ktorá zaisťuje zdravie a plodnosť, ale z magického hľadiska má tiež ochranné účinky pred zlými silami.¹¹ Rituálne je využívaná na vyhánanie zlých energií a na celkovú ochranu domova. Oddávna sa tiež využíva na liečbu rôznych chorôb alebo zranení. V slovenskom folklóre je *žihlava malá* tiež známa pre svoje liečivé vlastnosti a ochrannú silu. Verí sa, že dotyk s ňou pomáha liečiť bolesti svalov a kĺbov. V oboch kultúrach sa považuje za symbol obnovy, životnej sily a účinnej prírodnej liečby.

Reedícia publikácie o ľudovom liečiteľstve významného bulharského lekára Stefana Vateva si nájde široký okruh čitateľov. Oboznámenie sa s lekárskou a liečiteľskou praxou pred vyše sto rokmi je aj v súčasnosti inšpiratívne nielen pre pôrodníkov, pediatrov, fytotherapeutov, botanikov, ale aj pre odborníkov z oblasti antropológie, histórie, etnológie či etnolingvistiky.

Natália Šťastná

7 VASILEVA, M., GEORGIEV, M.: *Bälgarska narodna medicina. Enciklopedija*. Sofija: Izdatelstvo na BAN „Prof. Marin Drinov“, 2018, s. 489.

8 MOŠOVSKÁ, E.: *Lieky proti všetkých chorobám*. Komárno: ARS Stigmy, 1991, s. 26.

9 VASILEVA, M., GEORGIEV, M.: *Bälgarska narodna medicina. Enciklopedija*. Sofija: Izdatelstvo na BAN „Prof. Marin Drinov“, 2018, s. 398.

10 VATEV, S.: *Materiali po narodnata medicina v Bälgarija*. 2. prerabot. izd. Sofija: Šambala™, 2021, s. 143.

11 VASILEVA, M., GEORGIEV, M.: *Bälgarska narodna medicina. Enciklopedija*. Sofija: Izdatelstvo na BAN „Prof. Marin Drinov“, 2018, s. 260.

Literatúra:

Jasenec biely *Dictamnus albus*. Dostupné online: <https://cs.wander-book.com/jasenec-biely-dictamnus-albus-z17490.htm>.

KUPČINS'KIJ, O.: *Vatev Stefan*. 2015. Dostupné online: <https://encyclopedia.com.ua/entry-520>.

MOŠOVSKÁ, E.: *Lieky proti všetkým chorobám*. Komárno: ARS Stigmy, 1991.

VASILEVA, M., GEORGIEV, M.: *Bälgarska narodna medicina*. *Enciklopedija*. Sofija: Izdatelstvo na BAN „Prof. Marin Drinov“, 2018.

VATEV, S.: *Materiali po narodnata medicina v Bälgarija*. 2. prerabot. izd. Sofija: Šambala™, 2021, 170 s. ISBN 978-954-319-254-0.

About the author

Natália Šťastná

Comenius University, Faculty of Arts, Department of Slavic Studies, Bratislava, Slovakia
suplatova10@uniba.sk

<https://orcid.org/0009-0008-2704-3592>

This work can be used in accordance with the Creative Commons BY-SA 4.0 International license terms and conditions (<https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/legalcode>). This does not apply to works or elements (such as images or photographs) that are used in the work under a contractual license or exception or limitation to relevant rights.